

**ДИХОТОМІЯ «ДОБРО – ЗЛО»
У СЛОВ'ЯНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ**
(на матеріалі української, польської та російської мов)

У статті досліджено фразеологічне вираження категорій добра і зла з урахуванням їхньої лінгвокультурної специфіки. З'ясовано, що поняття добра і зла адекватні у репрезентованих мовних спільнотах; встановлено, що сприйняття доброго і злого (лихого) загалом збігається, але водночас кожна спільнота виявляє автентичність у ставленні до цих загальних категорій.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, паремія, семантико-тематична група, категорія.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Фразеологічні одиниці як знаки вторинної мовної номінації в процесі осягнення людиною навколишнього світу виконують багато функцій. Вони не тільки заповнюють певні лакуни (див. праці О. Кунина, В. Телії, В. Мокієнка, В. Ужченка, М. Демського та ін.), тобто визначають якісь нові сторони, нові ознаки у цьому процесі, характеризуючи те, що не позначено словами чи не може бути яскраво й адекватно ними виражено, але і сприяють розвитку полісемії у лексичних одиниць, а також розвитку їхньої символізації. Доведено, що символічні значення лексеми набувають як самі собою (тобто як самостійні одиниці, основні одиниці номінативного інвентарю), так і внаслідок створення різного типу фразеологічних і фразеологізованих контекстів. Про це свідчить низка праць відомих учених минулого і нинішнього сторіч (О. Потебня, Л. Лендшел, Ю. Гвоздарьов, В. Мокієнко, Л. Авксентьєв, В. Ужченко, В. Кононенко, В. Жайворонок, А. Ярещенко та ін.). Крім згаданих функцій, фразеологічні одиниці, як і будь-яка мова взагалі, виконують і кумулятивну функцію. Вони фіксують і зберігають концентрований досвід людського буття, культуру і дух мовної спільноти (В. Костомаров, Є. Верещагін, В. Гак, В. Феліцина, Ю. Прохоров та ін.).

На сучасному етапі розвитку фразеологічних досліджень багато уваги приділяється логічному аналізу мовних одиниць у ракурсі когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. У цьому напрямку проводиться концептуальний аналіз фразеологічних одиниць. Найбільше зацікавлення, на нашу думку, становлять концептуальні опозиції (дихотомії, антиномії). Однією з таких дихо-

томій є антиномія «добро – зло». Можна стверджувати, що ці категорії є об'єктивно-суб'єктивними і їхня антропоцентрична сутність не викликає сумнівів. Нарівні з загальним і дуже широким значенням, вони, як загальнолюдські кваліфікатори довкілля, мають і низку конкретних, більш особистих значень. Як писав Григорій Сковорода: *«І ніхто не може вбити в собі зло, коли не втямить спершу що таке те зло, а що добро. А не знавши того в себе, як можна взнати й вигнати у інших»* (АВУ, 186). Між собою ці категорії перебувають у відношеннях взаємовиключення й (одночасно) взаємозумовленості. Одне виділяється на фоні іншого й навпаки. Одне без одного не може бути поясненим і зрозумілим, і не існує само собою без певного співвідношення з іншим. Це – як дві сторони дзеркала, як світлий і темний боки місяця.

Фразеологічна частина лексико-фразеологічного поля «добро і зло» репрезентована великим колом ідіом, фразем і паремій, особливо прислів'ями. Однак дослідження цієї проблеми у ракурсі когнітивної лінгвістики (зокрема антропоцентризму) у слов'янському мовознавстві перебуває на початковій стадії. Варто згадати статтю Н. Кириліної [1], у якій з'ясовано народні етимології цих категорій за даними словника В. Даля. Проте це дослідження не охоплює усіх сторін різноманітного лексико-фразеологічного матеріалу, пов'язаного з категоріями добра і зла.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити й проаналізувати національно-специфічні й універсальні характеристики фразеологічних одиниць (у широкому розумінні цього терміна) – класифікаторів антиномії «добро – зло» в українській, польській та російській мовах.

Виклад основного матеріалу. У ракурсі християнської філософії і релігійно-буденної свідомості осягнення людством понять добра і зла бере початок від Адама Єви, які, порушивши заборону, скуштували в едемському саду *заказаний плід від дерева пізнання добра і зла*. Багатомірність цієї дихотомії в аспектах аксіології і прагматики дає підставу вважати її критерієм діаметральної оцінки усього, що оточує людину. Морально-етичний і соціально-прагматичний кваліфікатор – *нести добро, той, хто несе добро – нести зло, той, хто несе зло* визначає людину і як *homo sapiens*, і як суспільну істоту (включаючи її взаємини з іншими людьми і правила поведінки в суспільстві), оцінку людини в її взаємозв'язку з природою, з рослинним і тваринним світом (збереження чи руйнація природного середовища), з космосом тощо.

Фразеологічний матеріал, пов'язаний з антиномією «добро – зло», розподіляється поміж низкою семантико-тематичних груп. Передусім наведемо деякі афористичні кваліфікації добра і зла:

а) афоризми відомих українців: *Добро торжествує, зло – діє* (А. Крижанівський); *Говорите лихе, а промовчати добре – однакове є зло* (Д. Туптало) (АВУ, 112); *Велика державна будова тільки тоді може бути непохитною, коли в її основу покладено не примус, а добру волю її складових частин* (В. Винниченко) (АВУ, 23); *Театр – це така кафедра, з якої можна багато добра сказати світу* (М. Гоголь) (АВУ, 37); *Демократичний принцип: щоб усім було*

добре (В. Державін) (АВУ, 50); *Добре марнувати про свою чесноту – не означає бути доброчесним. Добра звичка – це моральний капітал, закладений людиною у свою нервову систему* (К. Ушинський) (АВУ, 220); *Доброчесність – це добро і чесність у дії* (Р. Доценко) (АВУ, 63); *Доброчесність – батько законів: хто порушить їх – гине* (В. Довгович) (АВУ, 56); *Нема там добра, де нема правди* (П. Куліш) (АВУ, 113).

б) афоризми видатних людей світу з ключовими словами *добро, зло*: *Добро і зло – найменування які позначають наші прихильності чи антипатії* (Т. Гоббс); *Добро не в тому щоб не робити зла, а в тому, щоб навіть не бажати цього* (Демокрит); *Добро – це зберегти життя, сприяти життю* (А. Швейцер); *Тільки той може гаряче любити добро, хто здатний від усієї душі непримиренно ненавидіти зло* (Ф. Шиллер) // *Aby zło zatriumfowało, wystarczy, by dobry człowiek niczego nie robił* (Edmund Burke), *Brak pieniędzy jest źródłem wszelkiego zła* (Mark Twain), *Czasami trzeba jako dobro oceniać mniejsze zło* (Niccolo Machiavelli), *Czy nie lepiej byłoby zamiast tępić zło szerzyć dobro?* (Antoine de Saint-Exupéry).

Як свідчить наведений матеріал, добро постає крізь призму людського сприйняття як те, що має знак плюс, причому дії, вчинки, риси характеру, спрямовані на користь людини та суспільства, теж оцінюються соціумом як позитивне. Зло, навпаки, кваліфікується як те, що має знак мінус, як погане, негативне.

У народних афоризмах (прислів'ях, приказках, приповідках), належних до сфери аналізованої антиномії, відбито моральні настанови й переконання, що ґрунтуються як на життєвому досвіді, так і на ідеальних уявленнях носіїв мови: *Добро не оціниши, поки його сам не зробиши* (зауважимо, що зміст цієї паремії, перегукується, з наведеним висловлюванням Григорія Сковороди). *Добро добре й говорить, Добро добром згадують. Йї потай зроблене добро не пропаде марно, На зло здатний кожний, а добро може зробити лише справжня людина, Добро добре пам'ятається, а зло ще довше, Добро далеко чути, а погане ще далі, Добро повинно бути з кулаками, Добре з добрим і коло стовпа постоять* (сфера моральних настанов), *Добро все перемагає, Добро все переможе, Добро за добром летить, як бджоли на пасіку, Людність дорожче за багатство, Раз добром налите серце ввік не охолоне –* (сфера ідеального) (Фел., 140–141), рос.: *От добра добра не ищут, Добро победит зло, Добро должно быть с кулаками*, пол.: *Wybierać mniejsze zło, zło konieczne, wcielone zło, Dobro jest zadłużone po uszu i zła*.

До перелічених пареміологічних одиниць дотичні прислів'я та приказки на позначення понять *добрий, добра, добре, добрі* стосовно кого-, чого-небудь: *Добрий собака на вітер не гавка // Добрий пес на ветер не лаєт // Dobry pies na wiatr nie szczeka, Добрий вчинок – людині вінець, Добрий початок – половина діла // Доброе начало – половина дела // Dobry początek to połowa roboty / dzieła, Світ не без добрих людей // Мир не без добрых людей // Świat nie istnieje bez dobrych ludzi, Добра слава лежить, а погана біжить // Добрая слава лежит,*

а худая по дорожке бежит, Добрими палітрами пекло встелено (вимощено) / З добрих намірів поміст у пеклі зложений (зложився) // Добрыми (благими) намереннями ад вимощен (вимощена дорога в ад) // Dobrymi szczęśliwi piekło jest wybrukowane (SZF, 50), Не одежа красить чоловіка, а добрі діла, Добра жінка двадцять разів на день одурить, а як яка, то й без числа, Добра жінка й лихого чоловіка направить, Добра жінка – кам'яна стінка, Добра жінка чоловікові своєму вінець, а лиха кінець.

Особливо багато народних афоризмів на характеристику доброї людини (гарної, доброчесної, справжньої): *Добрый чоловік надійніше кам'яного мосту, З добрими людьми завжди згоди можна дійти, У доброго батька й син добрий, у гарної матері й дочка гарна, Таке добре – лише його до серця прикладай, Щирому серцю доброта відкрита, Хоч з перцем, зате з добрим серцем, Такий добрий став, наче до нього сім баб нашептало, Серед добрих людей як удома* (Фел., 140 – 141). З ними перегукуються вислови видатних людей: *Добра жінка – вінець мужу своєму* (Данило Заточник), *Добра, тобто справжня людина завжди виносить добре із доброго скарбу серця* (Григорій Сковорода), *За доброго батька і пряники не потрібні* (В. Голобородько) (АВУ, 78, 185, 38) // *Zły ojciec rzadko ma dobrego syna.*

Сюди ж належать ідіоми і фраземи на позначення згаданих понять: *добрий чоловік, добрий хлопець, добрий (славний) молодець, славний козак, добрий геній чий, добра (щира) душа, добра людина, добрі люди, люди доброї волі, добра слава, добрі (старі) часи, рос.: добрый малый, добрый человек, доброе сердце, добрая душа, добрый молодец, добрый гений, пол. dobry człowiek, dobry gospodarz, dobry ludzie, stare dobre czasy* (0).

Прикметник *добрий* у різних його формах реалізує в цих фразеологізмах кілька значень, а саме: 1) творить добро іншим, радий допомогти, чуйний (*добра людина, бути у добрій пригоді кому, знай мою добрість*); 2) близький, відданий, любий (*добрий друг*); 3) бездоганний, чесний, моральний (*добре ім'я, добра слава, добрий вчинок, у добрі руки*); 4) радісний, сприятливий, відмінний, несе добро (*в добру годину, в добрий час, Щоб тебе добра година знала*) (присл.); 5) приємний, доброзичливий, прихильний (*добре слово, на добру згадку, доброму і добра пам'ять*).

Варто зазначити, що прикметники *добра, добрі* у сполученні з лексемами *людина, люди* набувають в певних контекстах протилежного значення первинному, як-от: *«недобра, недобрі, поганий»*: *Знайшлись «добрі люди», набрехали на молоду жінку і зіпсували її життя, Якась «добра людина» показала, що якби він не те сказав і не те критикував, і, як наслідок, його не взяли на цю роботу. Порівняйте афоризм: «Добрі люди» знайдуться всюди, як там є добро, щоб ним пожитись»* (Ростислав Доценко) (АВУ, 63).

Негативну оцінку має і фразеологізм *добрі руки* в значенні «хто-небудь без особливих зусиль може боляче вдарити, дуже сильний» (СФСУМ, 768), але сема «дуже сильний» характеризує людину з позитивного боку. Ця ідіома –

яскравий приклад антропоцентричної сутності фразеологічного наповнення антиномії «добро – зло».

Окрему групу становлять фразеологічні одиниці, що характеризують дії, вчинки та поведінку людини в ракурсі категорії добра: *добру справу зробити / добро (добре) вчинити // доброе дело сделать, Добру и злу внимая равнодушно* (О. Пушкін) // *zrobić dobrą sprawę, dobre czyny, Навчати на добрий розум, наставляти на добрий шлях / на добре пуття, добрим словом прислужитися* (СФСУМ, 254, 697) // *być na dobrej drodze*. Сюди ж належать ідіоми, у яких частка *не* вказує на негативний результат діяльності людини: *не доводити до добра, не доведений до добра // coś nie prowadzi do niczego dobrego* – «не завершувати чого-небудь, не впорядкувати щось, не утримувати на належному рівні», *не вартий доброго слова* (СФСУМ, 254, 257).

Як мікрогрупу досліджуваної групи виокремлюємо паремії, які містять оцінку дій і вчинків людини: *Добре виконувати та добре наказувати – однаково важне в обличчі справи. Хто не вміє одного – не вміє і другого* (Ю. Липа); *Добре, коли дбають, щоб за сказане заплатили, погано, коли говорять тільки те, за що платять* (В. Лісовий); *Хто добре робить – той не хвалиться нікому* (Л. Боровиковський).

Особливе місце посідає крилатий вислів, що характеризує діяльність, педагогів, вчителів, представників різних галузей культури: *Сіяти / сійте розумне, добре, вічне // Сеять / сейте разумное, доброе, вечное* (М. Некрасов).

Самостійну групу утворюють паремії, що позначають віддяку (віддачу) за зроблене добро: *За добро й тобі добром віддячать, Добромu добре буде, Добромu добра й пам'ять, Якщо ти добрий чоловік, твоє ім'я житиме повік, Хто людям добра бажає, той і собі має* (Фел., 140, 142).

Наступну групу становлять паремії, що характеризують стан і ситуації, у які потрапляє людина і в яких виявляється її сутність: *Добре там, де нас нема* (Верн., 170); *Добру річ завжди пізнаєш, а добру людину тільки в біді, за свою доброту попав в біду, Не жаль з доброго коня і впасти, Добре тому, хто вдвох* (Фел., 140, 301); *Не добре чоловікові бути самому – говорить Біблія, але ж добре – побути самому* (В. Державін).

До цієї групи належить ідіома *не доводити до добра* у негативному значенні «бути, ставати причиною чийхось невдач, неприємностей», а також ідіома *добра міна при поганій грі* (СФСУМ, 257, 491) // *robić dobrą minę do złej gry* (SZF, 50).

Окрему позицію посідають фразеологізми на позначення відчуття чогось неприємного, поганого або, навпаки, чогось доброго чи здійснення бажаного. Антонімічність значення ґрунтується на наявності чи відсутності частки *не* в складі цих фразеологізмів: *не до добра, не перед добром, на добре, на добро* (СФСУМ, 253 – 254), рос. *не к добру, к добру*, пол. *nie na dobrze, na dobrze*.

До цих фразеологізмів дотичні усталені звороти зі значенням припущення, очікування (як правило, негативного): *чого доброго, не ждати добра, не з добром*.

Численні також словесні формули (фразеологізми і фразеосхеми):

а) привітання: *Добрий день!* / *давати на добридень кому (заст.), Добрий вечір!* *Давати на добривечір (заст.), Доброго ранку (СФСУМ, 254), Доброго (Вам) здоров'я!* *Добре, що ми зустрілись [2, 81], Ласкаво просимо!*, рос.: *Доброе утро!* *Добрый день!* *Добрый вечер!* *Доброго здоровья!* *Добро пожаловать!* пол.: *Dzień dobry!* *Dobry wieczór!* *Na dobrą sprawę,*

б) усталені форми прощання: *На все добре!* *Всього доброго (СФСУМ, 152), Всіх благ! // Всего доброго!*

в) формули звертання до Бога: *Боже, дай добре, та недовго ждати!* *Дай, Боже, з добром загубити, а з лихим не знайти!* *Дай, Боже, час добрий!* *Дай, Боже, віку довгого, щастя доброго, талан у голові, долю під боки, а здоров'я хай укриває!* (Фел., 7 – 8),

г) формули побажання: *На добраніч / давати на добраніч (заст.), Всього доброго / на все добре, Щоб добра година знала, Жити вам, поживати та добра наживати, Нехай вам добро із роси, із води, із усякої лободи!* *Закрив очі на твою безкорисливість – хай відкриє на твою доброзичливість (СФСУМ, 152), рос. Всего доброго Вам / всего хорошего!, В добрый путь / Доброй дороги, В добрый час.*

д) характерологічне позначення причини чого-небудь: *з доброго дива, з доброго серця, сказати в добрий час // z dobrego serca,*

е) усталені форми на позначення умов життя: *у добрі рости, жити,*

є) характеристика мовлення людини: *Добрий язик, мати доброго язика, язик підвішений добре у кого,* рос.: *язык хорошо подвешенный у кого,* пол.: *mieć dobrze podwieszony język, dobry język (SZF, 50).*

Значна кількість фразеологічних одиниць поєднана загальною семантичною ознакою «поради»: *Коли робиш добро – не оглядайся, Подобрішати ніколи не запізно, Покращати людина не покращає, а подобріти, як хоче, подобріє, Доброго тримайся, поганого цурайся, Не проси у багатого, проси у доброго, Перед добрим схилися, з поганим будь непохитним, Якщо хочеш хорошого, не роби поганого, Добра добувши, кращого не шукай* (Фел., 140 – 141) // *От добра добра не ищут, Добро діючи, не надійтеся ні на що добре* (Володимир Мономах) (АВУ, 28) // *czyniąc dobrze, nie bój się nikogo, dobrego syna nigdy Bóg nie zarzuci* (0).

Як слова-компоненти, пов'язані з категорією добра, використовуються іменники *добро, доброта, добрість, доброчесність, доброзичливість, людяність, блага, добре (бажати добра, всіх благ, знай мою добрість),* прикметники *добрий, добра, добре, добрі, щирий, гарний, доброчесний, славний (добра воля, щира людина, гарна мати, славний козак),* означальні прислівники *добре, ласкаво, непогано (язик підвищений добре, непогано, ласкаво просимо).*

Інший компонент зазначеної дихотомії – зло – має ті самі логічні й граматичні характеристики, що й категорія добра: суб'єкт (предмет) – атрибут – предикат. Категорію *зла* теж презентують три класи слів: іменники *зло, злість, лихо, погане (зло зривати, зганяти злість),* прикметники *злий, зле, злі, поганий,*

лихий, лихі (злий намір // злой умисел, злий на язик, злі язики, лихий (злий, нечистий) дух, зле око, прислівники погано, лихо, зле (хай лихо кому, ой, мені лихо).

З категорією зла пов'язані:

– негативні властивості психіки і якості людини та її вади: одержимий злим духом // *zły duch wstąpił* (SZF, 214), злий як собака // злой как пес // *zły jak pies*, злий (лихий) на язик // злой на язык, злі (лихі) язики // злые языки // *złe języki*, лихе око // *недобрый глаз* // *złe oko*, поганий на око, лиха личина, Добрий був би чоловік, та собаками підшитий, Зле, як зінське щеня, Злий, як муха в Спасівку, У сердитого й серце дурне, Сердитий, як кропива, Сердитий, як собака, Злості повні кості (Фел., 199 – 200, 203 – 204); рос.: *Злые языки страшнее пистолета* (А. Грибоедов), змея подколотная; пол.: *zły to ptak, co swe gniazdo plugawi / zły to ptak, co swe gniazdo kala, nie ma mięsa bez kości, a baby bez złości, dobrego i karczma nie zepsuje, a zlego i kościół nie naprawi* (SZF, 214),

– негативні емоції: Лихо та й годі, яка лиха година, на якої лихої години, у лихої години, На якесь лихо здалося, Аж лихо (у значенні підсилення характеристики чогось дуже поганого),

– ставлення до інших людей: зганяти зло на кого // срывать зло // *wyładowywać złość na kims*, Жалить, як кропива, і колеться, як їжак, На кого злість лізе, гірше ножа ріже, Зроблю тобі на злість, Якби свині роги, увесь світ переколола б (Фел., 200 – 201, 204); пол.: *na złość matie odmrozić sobie uszy, nie życz zlego nikomu, byś tego nie zastał w domu* (0),

– недобрі побажання: хай лиха година на кого, лихо на голову чюю, лихо його бери, лихо з ним, хай поб'є лиха година кого, хай лихо (СФСУМ, 178, 428 – 429), *dziura w worze, gość w komorze, piasek w mące, woda w łące, kąkol w życiu, złość w habicie, źle życzyć* (0),

– стан людини і ситуації, у яких вона опиняється: ой, мені лихо, зло (злість) бере // зло берёт, як скажений собака // как бешеный пес // *jak wściekły pies*, лихом об землю, ударити (кинути) лихом об землю, з лихом доводиться / приходить (СФСУМ, 429); пол.: *być złej myśli, mieć złą prasę*,

– негативні фактори: як на зло // как на зло, ніби на злість, як на лихо, з лихого ока, злий дух // злой дух, злий геній // злой гений // *zły geniusz*, лихо привело (пригнало) кого (СФСУМ, 428), лихий жарт // злая шутка // *zły żart*, злий намір // злой умисел // *zły zamiar* (0),

– дії, вчинки, поведінка людини: лихом торгувати, триматися подалі від лиха, давати лиха закаблукам (СФСУМ, 891, 207, 220); Злість відчиняє рот, закриває очі (Фел., 202); пол.: *na złość (robić co komuś), brać za złe, znać jak zły szeląg* (0),

– зурочення: лихе (зле, погане) око // *złe oko*, лихі очі, з лихого ока,

– життєві негаразди, трагічні події: випити чашу лиха / повний ківш лиха, лихо обсіло (посіло) кого, з лихом пополам, колотиться з лихом, лиха година // злая година, рос.: *с горем пополам*.

Висновки. Дихотомія «добро – зло», «добрий – злий» є найбільш показовою у сенсі осягнення людиною довкілля і себе як суспільної істоти. Ця ан-

тиномія є важливим кваліфікатором в контексті аксіологічної і соціально-прагматичної парадигм.

У ракурсі християнсько-релігійної свідомості добро співвідноситься з небом, зі світлом, з тим, що до вподоби Богові і людям, як стверджував Петро Могила, а саме: зі згодою братів, милосердям до ближніх та згодою між чоловіком і дружиною.

У ракурсі загальнолюдської філософії «добро» – це те, що дає життя і сприяє йому, що робить людину людиною у високому значенні цього слова.

Вивчення пов'язаних з пропонованою дихотомією власне фразеологічних і пареміологічних контекстів як моделей яскравого зображення і найбільш ефективного спілкування допомагає розв'язувати в комунікативних актах певні антропоцентричні проблеми.

Як бачимо, поняття добра і зла адекватні у репрезентованих мовних спільнотах, сприйняття доброго і злого (лихого) здебільшого збігаються, але разом з тим у кожного народу власна система модальних ознак, своє ставлення до цих загальних категорій.

Література

1. Кириллина Н. В. Народная этимология добра и зла (по данным Словаря В. И. Даля) / Н. В. Кириллина // В. И. Даль в мировой культуре : [сб. научн. работ]. – Луганск; Москва : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2012. – Ч. 2.
2. Радевич-Винницький Я. К. Український мовленнєвий етикет / Я. К. Радевич-Винницький // Програми поглибленого вивчення словесності у середній загальноосвітній школі. – К. : СДО, 1995. – С. 77–87.

References

1. Kirillina N. V. Narodnaya etimologiya dobra i zla (po dannym Slovarya V. I. Dallya) / N. V. Kirillina // V. I. Dal v mirovoy culture : sb. nauchn. rabot. – Lugansk; Moskva : Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko», 2012. – Ch. 2.
2. Radevych-Vynnytskyi Ya. K. Ukrainskyi movlennievyyi etyket / Ya. K. Radevych-Vynnytskyi // Prohramy pohlyblenoho vyvchennia slovesnosti u serednii zahalnoosvitnii shkoli. – K. : SDO, 1995. – S. 77–87.

Джерела фактичного матеріалу

- АА** – Антологія афоризмів / [упор. Л. П. Олексієнко]. – Донецьк : «Видавництво Сталкер», 2004. – 704 с.
- АВУ** – Афоризми відомих українців. – Х. : Фоліо, 2012. – 256 с.
- Поп.** – Попова О. А. Кращі прислів'я та приказки українського народу / О. А. Попова. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 416 с.
- Фел.** – Фелицына В. П. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения : Лингвострановедческий словарь / В. П. Фелицына, Ю. Е. Прохоров ; [под ред. Е. М. Верещагина, В. Г. Костомарова]. – М. : Рус. яз., 1979. – 240 с.
- ФСРЛЯ** – Фразеологический словарь русского литературного языка / [сост. А. И. Фёдоров]. – М. : АСТ, 2001. – 720 с.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : в 2-х кн. / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

СФСУМ – Ярещенко А. Т. Сучасний фразеологічний словник української мови / А. Т. Ярещенко, В. Г. Бездітко, О. В. Козир. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 640 с.

Bern. – Bernacka A. Powszechny Słownik Frazeologiczny / Agnieszka Bernacka. – BUCHMANN Sp. Z o.o. Warszawa, 2002. – 540 s.

SZF – Słownik związków frazeologicznych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bryk.pl

***Смерчко Антон. Дихотомія «добро – зло» в славянській фразеології (на матеріалі українського, польського і російського мов).** В статті досліджено фразеологічне вираження категорій добра і зла з урахуванням їх лінгвокультурної специфіки. Вияснено, що поняття добра і зла адекватні в представлених мовних спільнотах; встановлено, що сприйняття добра і зла в більшості випадків збігається, але разом з тим у різних народів своя система цих модальних ознак, своє ставлення до цих загальних категорій.*

***Ключеві слова:** фразеологічна одиниця, прислів'я, семантико-тематична група, категорія.*

***Smerchko Anton. The «good and evil» dichotomy in Slavic phraseology (based on the Ukrainian, Russian and Polish languages).** The peculiarities of rendering the categories «good and evil» by phraseological units in view of their linguocultural specificity are determined in the article. The concepts of good and evil are adequate in these language communities, the perception of good and evil (bad) are basically the same, however, the separate nation has its own system of these modal characteristics, its own attitude to these general categories.*

***Key words:** phraseological unit, proverbs, semantic-lexical set, category.*